

"מה בין מיניות בריאה לפגיעה מינית בגן הילדים" **קובץ דפי עיון והדרכה – ערכה לגננת**

הבנת התנהגות מינית בגיל הילדות – מה טבעי ומה בריא

סכום הספר "הבנת ההתנהגות המינית בגיל הילדות - מה טבעי ובריא?" של ד"ר טוני קוואנה ג'ונסון. הוצאת ספרים "אח", 2000 סיכמה: נטע ידיד, מדריכה ארצית בחינוך למיניות, זוגיות ומשפחה.

יחסם של ילדים צעירים אל המין הוא יחס של סקרנות. הילדים סקרנים לגפי גופם ולגבי גופם של אחרים.

בעיני ילדים קטנים, חשיבותו של נושא המין קשורה פחות לאברי המין ולארוטיקה ויותר לחקירה וסקרנות. ילדים הם יצורים מיניים, אך בניגוד למבוגרים, הם אינם מתמקדים באברי המין ואינם שמים לעצמם את העוררות וההנאה המינית כמטרה.

חקירה מינית טבעית ובריאה בגיל הילדות היא תהליך של איסוף מידע. כשהילדים מנסים להבין את גופם ואת מיניותם, הם משתמשים בגופם באופן טבעי כמפה. באותה מידה בה הם מכניסים אצבעות לאוזניים, לפה או לאף, כך הם נוגעים גם באבריהם המוצנעים.

כחלק מאיסוף המידע, הילדים חוקרים זה את גופו של זה ע"י הסתכלות ומגע. אלה הן דרכים נורמליות ורגילות של חקירה העוזרות לילד להבין כיצד נראה הגוף, מהם ההבדלים בין בנים לבנות ומהי התחושה כשנוגעים בגופו של משהו אחר. הילדים אוהבים לגעת בחול, בבוץ, בחולים, בחפצים נוצצים ובאברי המין. הסקרנות, היא לב ליבה של הלמידה.

בסקר שבו השתתפו 352 אנשי מקצוע מתחום בריאות הנפש, 30% ציינו שבילדותם הראו את אבריהם המוצנעים לילדים אחרים. 46% ציינו ששחקו במשחק "רופא וחולה".

הורים ומבוגרים אחרים נוטים להתבלבל בין מחשבותיהם ורגשותיהם בכל הקשור למין ומיניות, לבין אלה של הילדים. כשהם רואים ילד מאונן הם משווים זאת להתנהגות של מבוגרים, דבר המעורר אי נוחות, מבוכה ולעיתים דאגה.

ילדים רבים חווים תחושות מענגות כתוצאה ממגע מיני, אך מעטים מהם מחפשים במשחקיהם עוררות והנאה מינית הדומים לחוויות המבוגרים. יש ילדים החווים עוררות מינית ואפילו אורגזמה. שניהם קיימים בכל גיל, אך סביר להניח שהם יופיעו יותר אצל ילדים גדולים, המתקרבים לגיל ההתבגרות, ויהיו נדירים בקרב ילדים צעירים.

הילדים בד"כ אינם חשים בושה, כעס או חרדה כתוצאה ממשחקיהם המיניים. בד"כ הם מרגישים רגשות בריאים בקשר לנושא הכוללים: עליצות, רוח שטות וגיחוך. ברוב המקרים, אם מתגלים המשחקים המיניים של הילדים ונאמר להם לחדול מכך, המעשים נפסקים, לפחות בנוכחות המבוגרים.

הורים אשר כועסים על ילדיהם כשהם תופסים אותם משחקים או מתעניינים בחקירה גופנית מינית, יכולים להטיל צל על התפתחותם המינית ולהניא אותם מחקירה נוספת. למידה אודות מין, המלווה בתחושת בטחון ושביעות רצון, היא חלק מהתפתחות מינית בריאה.

במשחק מיני, בריא וטבעי, כאשר נאמר לילד להפסיק הוא מפסיק, או ממשיך תוך הסתרת המעשה. במידה שהילד ממשיך לשחק באותו משחק לעיתים קרובות למרות שנאמר לו להפסיק, זה מעורר דאגה.

רוב המשחקים המיניים מתקיימים בין ילדים שיש ביניהם ידידות ממושכת המסבה להם הנאה הדדית המבוססת על משחק ו/או חקירה משותפת. במידה והמשחק הופך לתוקפני וכפייתי כאשר ילד אחד מאלץ ילד אחר לשחק במשחק מיני או לפשוט את בגדיו, זה מעורר דאגה. המשחקים המיניים מוגבלים מבחינת סוגיהם ותדירותם. בד"כ הם מופיעים בתקופות מסוימות בחיי הילד. התעניינות הילד במין ומיניות מתאזנת בד"כ עם סקרנותו לגבי תחומים אחרים בחייו. במידה והילד עסוק במשחקים מיניים בלבד ואינו פנוי למשחקים אחרים, זה אומר שקיימת בעיה. כל עוד הילדים המשחקים הם בני גיל דומה, בעלי ממדים פיסיים דומים, רמה התפתחותית דומה והילדים משתתפים במשחק מרצונם החופשי – יחשב הדבר כמשחק מיני בריא. רב המשחקים המיניים הם בד"כ עם חבר/ה שפער הגילים הממוצע ביניהם הוא כ- 6 חדשים. (על פי אגרד 1988, 4-8 חד' בממוצע).

על פי פינקלור 1973 – ככל שעולה ההפרש בין גילאי הילדים, כך התגובה לחוויה המינית שלילית יותר.

חקירה מינית בגיל הילדות עשויה להתקיים בין בני אותו מגדר או בין בנים לבנות. אין מגמה מובהקת בשום כיוון. זה תלוי במי החברים של הילד ומי מגלה נכונות לשחק במשחק המיני. ברוב המקרים, כאשר הילדים עוסקים במעשים מיניים, הם בוחרים לשחק עם חברים ולא עם אחים. הסיכוי לבחור בחבר גבוה פי 6 מהסיכוי לבחור באח.

המשחקים המיניים מתרחשים בד"כ בין ילדים שיש ביניהם ידידות ממושכת. נדיר מאד שילד ישחק משחקים מיניים מרצון עם משהו שהוא אינו מכיר. במידה והמשחק המיני נערך בין שני ילדים שאין ביניהם כל קשר משחקי אחר, יש מקום לדאגה.

משחק כמו: "אם תראה לי, אראה לך" הוא משחק טבעי ונורמלי.

משחק מיני הנערך תוך כדי עליצות, ספונטניות, גיחוך ומלווה בתחושת הנאה הדדית למשתתפים בו הוא משחק טבעי ונורמלי. משפטים המבטאים לחץ או כפייה כמו: "אם לא תבואי איתי, אז...", "אם לא תראה לי... לא אשחק אתך" וכו' אינם בגדר משחק בריא וטבעי ומעוררים דאגה.

כאשר ילדים חשופים יותר מידי למיניות בוגרת או עוברים ניצול מיני, הם עשויים לעסוק במעשים מיניים או להשתמש במושגים מיניים החורגים מהצפוי מילדים בני גילם. כאשר

המרחב הרגשי והפיסי של הילד מופר דרך קבע, עלול הדבר להותיר אחריו תחושת מצוקה בלתי מודעת ביחס למין, אשר מתבטאת בהתנהגות מינית מוגברת. לעיתים, ילדים עוסקים במעשים מיניים כדרך לנסות ולהפיג בלבול, מתח וחרדה שהם חשים בעקבות חשיפה למיניות בוגרת.

החינוך המיני בגיל הגן – הלכה למעשה

ערכה: תמר מרין – מדריכה למיניות, זוגיות ומשפחה

התכנים:

אני וגופי – הכרות עם אברי הגוף ושיומם, כולל איברי המין, הבדלים פיזיולוגיים בין בנים לבנות, זכותי על גופי.
איך באים ילדים לעולם?
משפחה – סוגי משפחות, יחסים במשפחה, תפקידי מגדר.

הכישורים הנלמדים:

פיתוח היכולת להביע רגשות ורצונות.
פיתוח היכולת לעמוד על זכויות.
פיתוח היכולת לשאול שאלות רלוונטיות לנושא.

ערכים רלוונטיים:

פרטיות
פתיחות
מסוגלות אישית

מצבי חיים אופייניים דרכם ניתן לעבוד על הנושאים:

הגננת/ הסייעת/ האם/ השכנה בהריון.
שאלות של ילדים בגן.
אירועים בגן (כגון יום המשפחה, קבל שבת מסיבת סיום ועוד).
נולד לילד/ה בגן אח/ות.

ספרים ועזרים:

ישנם ספרים, סרטים, משחקים ועזרים רבים ושונים, היכולים שלמש את הגננת כאמצעי שדרכו אפשר לעסוק בנושאים האמורים בגן. להלן מספר דוגמאות:

אני וגופי –

טיול אחר – אלונה פרנקל
הספר הראשון שלי על גוף האדם – בתרגום של רונית ששון

איך באים ילדים לעולם –

ההיריון הראשון של אמא (המדריך הראשון לחינוך מיני) – סילביה שניידר ובטינה גוצן-בק.
ילד בא מאהבה – סמדר שיר (DVD)
איך באתי לעולם – צילה דגון
בבטן של אמא – ענת אומנסקי

משפחה –

כל אחד והמשפחה שלו – יהודה אטלס
בית, בית ועוד בית – רונן פרידמן
בית עם אמא, בית עם אבא – רונן פרידמן
לתומר יש אמא – סילביה נורמן
אבא עושה בושות – מאיר שלו

"שלושת הרמזורים"

(על פי דר' טליה אתגר-אוניברסיטת תל אביב)

(חוברת: "מתי זה" נורמאלי ומתי לא" – התנהגות מינית של ילדים ושל מתבגרים צעירים)

אור ירוק" – התנהגויות טבעיות ובריאות"

התנהגויות אלו מכסות טווח רחב. יש ילדים שלא ניתן יהיה לאתר אצלם אף אחת מההתנהגויות הבאות, ואילו אצל אחרים ניתן לאתר אחת או שתיים מהן. אם הילד מעורב בחלק או במרבית ההתנהגויות הללו, יש מקום לדאגה.

אור צהוב" – התנהגויות מעוררות דאגה"

התנהגויות אלו נצפות בדרך כלל אצל ילדים שעסוקים מאוד במיניות, שחסרים השגחה מספקת, שחיים באווירה מינית או שמטופלים (מינית) לא נכון. אם הילד מראה כמה התנהגויות כאלו, או שהתנהגות ממשיכה למרות התערבות, מומלץ לפנות לאיש מקצוע להתייעצות.

"אור אדום" – התנהגויות המחייבות התייעצות מיידית"

התנהגויות אלו מעידות על ילד שנמצא בבלבול עמוק בתחום המיניות. ייתכן שעבר התעללות או שהוא חי בסביבה שבה מין ו/או תוקפנות מציפים את יכולת האינטגרציה שלו, והוא מחצין את הבלבול. במקרים האלה יש להתייעץ עם בעל מקצוע המתמחה במיניות ילדים או

התנהגויות מיניות של ילדים רכים עד גיל גן חובה

התנהגות טבעית	התנהגות מעוררת דאגה	התנהגות המחייבת התערבות מקצועית
נגיעות או שפשופים באיברי המין בעת החתלה, מתח, התרגשות או פחד לפני השינה	המשך נגיעות והשפשופים בציבור, אחרי שהושמעו פעמים רבות הערות לא לעשות זאת	נגיעות ושפשופים בצנעה ו/או בציבור בעוצמה שאיננה הולמת את הגיל
חיפוש אחר ההבדלים בין גברים לנשים ובין בנים לבנות	שאלות חוזרות ונשנות והתעניינות בהבדלים בין איברי המין אחרי שכבר הוסברו הדברים	משחק תפקידי גברים או נשים בכעס, בעצב או תוקפנות. הבעת שנאה לבני אותו מין או לבני המין השני
נגיעות באיברי המין של מבוגרים או ילדים מוכרים, משני המינים	נגיעות באיברי המין של מבוגרים מחוץ למשפחה, משני המינים. דרישה שייגעו באיברי המין שלו/ה	נגיעות באברי המין של מבוגרים בחטף או ללא רשות. דרישה שייגעו או שישפשו את איברי המין
ניצול הזדמנויות להתבונן בעירום של אנשים	עניין מיוחד בעירום של בני אדם, אחרי שכבר ראה/תה בני אדם עירומים	פנייה לאנשים או דרישה מהם שיסירו את בגדיהם. ניסיון להפשית אנשים בכוח

התנהגות טבעית	התנהגות מעוררת דאגה	התנהגות המחייבת התערבות מקצועית
הצגת שאלות על איברי המין, על יחסי מין ועל תינוקות	שאלות חוזרות ונשנות על מין, על אף שההורים כבר ענו ברמת ההבנה הנדרשת	הצגת שאלות מיניות לזרים, על אף שההורים כבר ענו. הפגנת ידע רב מדי בנושאים מיניים
זקפה	זקפה מתמשכת	זקפה מכאיבה
חיבה להסתובב בעירום, הפגנת האיברים המוצנעים	הפגנת רצון להסתובב בעירום, על אף אי הסכמת ההורים	סירוב ללבוש בגדים. חשיפה בציבור באופן סודי אחרי נזיפות רבות
עניין להסתכל באנשים העושים צרכים	התעניינות מתמשכת באנשים שעושים צרכים	סירוב לעזוב את העושים צרכים לבדם ובקשה להיכנס אתם לשירותים
עניין ב"הבאת תינוק לעולם"	התעניינות מתמשכת של בנים בתהליך הלידה	הצגת פחדים וכעסים בכל הקשור בתינוקות, בלידה או ביחסי מין
שימוש במילים גסות בכל הקשור לתפקוד בשירותים או למין	המשך השימוש במילים גסות בבית אחרי בקשות ההורים להפסיק	שימוש במילים גסות בציבור ובבית אחרי נזיפות רבות
עניין מיוחד בצואה הפרטית	מריחת הצואה על הקירות או על הרצפה יותר מפעם אחת	המשך משחק בצואה או מריחתה, אחרי נזיפות
משחק ב"רופא-חולה" תוך כדי התבוננות בגוף האחר	משחק תדיר ב"רופא-חולה", על אף שנשמעה ההוראה "לא"	כפיית אחרים לשחק ב"רופא-חולה" ולהסיר בגדים
החדרת חפצים לפי הטבעת או לפות העצמי או של אחרים מתוך סקרנות	החדרת חפצים לפי הטבעת או לפות העצמי או של אחרים, אחרי שנאסר עליו/יה לעשות כך	שימוש בכוח או בכפייה בהחדרת חפצים לאיברי המין של האחר

משחק ב"אמא ואבא" תוך הפגנה מוחצנת של תפקיד האב או האם	קפיצה על אחרים, רכיבה עליהם או התחככות בהם, ללא הסרת הבגדים	חיקוי מצבים של יחסים מיניים, יחסי מין אמיתיים או יחסים אוראליים בעירום
---	---	--

ספרים מומלצים להתמודדות ומניעת פגיעות מיניות והתעללות בגיל הרך.

- ג'ונסון, ט.ק. (2000). הבנת התנהגות המיניות בילדות מה טבעי ובריא. הוצ': אח. חוזר מנכ"ל (1997). מניעת התעללות בקטינים וחסרי ישע. משרד החינוך התשנ"ז. חוזר מנכ"ל (1999). התמודדות מערכת החינוך עם פגיעה מינית של תלמידים בתלמידים. משרד החינוך התש"ס.
- חוזר מנכ"ל (2009). קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות החינוך. משרד החינוך התש"ע.
- לביא ק. (2000). חוברת הדרכה לאיתור ילדים בסיכון. הוצ': אשלים. משרד העבודה והרווחה, משרד החינוך.
- מכון אדמתי למחקר (2000). מיפוי צורכי הגנות-בחינת עמדות ותפיסות. דו"ח מחקר איכותי שהוגש לאגף שפ"י ולאגף החינוך הקדם יסודי במשרד החינוך.
- ____ פרניס ט. (1995). התעללות מינית בילדים. הוצ': אח. צימרמן ש. (2000). קטינים פוגעים מינית. שפ"י משרד החינוך.
- ____ גורדון, סול. (1995). מוטב להיזהר ולא להצטער. הוצ': הקיבוץ המאוחד. סויט ט. (1995). משהו קרה לי. הוצ': ברירות.
- מגן ר. (2005). מעשה בצב, כלב ושני ילדים... הוצ': קוראים. דרשן ש. (2006). צב על הגב. הוצ': אגם.
- כדורי א. (1995). הסוד של חומי. הוצ' : נזר-לי. כדורי, בר. (1998). סוד מחפש דלת. הוצ' : נזר-לי.
- ____ זילברמן י. (1990). ספר הלא - לא. הוצ' : יבנה. ויסמן ע. (1998). ההרגשה שלי. הוצ' : שפ"י משרד החינוך.

Finkelhor D. (1987) A Sourcebook on Child Sexual Abuse. Newbury Park CA;Sage
Pub

תוכניות התערבות ליצירת מוגנות בגן

1. "אפשר גם אחרת" תכנית לפיתוח רגשי חברתי ולמניעת אלימות, פותח ע"י צוות היגוי לגיל הרך, בעיריית הרצליה.
2. תוכנית דוסו- "לומדים לשמור על עצמנו", עבודה על מיומנויות וכישורים של שמירה עצמית, מניעת מצבי סיכון והגברת החוסן הנפשי, התוכנית פותחה בארצות הברית ותורגמה ע"י שפ"י.
3. "אורח חיים דמוקרטי בגן הילדים-מדריך לגננת", הפרק שעוסק בכיבוד החוק, בהוצאת האגף לחינוך קדם יסודי, במשרד החינוך.
4. "כישורי חיים בגיל הרך"- תוכנית שנמצאת בפיתוח של שפ"י וכוללת 5 מוקדי התערבות: זהות עצמית, ויסות רגשי, תקשורת בין-אישית, פנאי ולמידה, לחץ ומשבר.

סכום הנחיות לגננות - טיפול באירוע של חשד לפגיעה מינית בגן

1. **הפסקת האירוע** ויצירת תנאים מגנים בגן.
2. בחינת המקרה -נורמטיבי? חריג?
3. **היוועצות עם היועצת**, מפקחת.
4. **בירור פרטי המקרה עם הילד הנפגע**. יש להימנע מחקירת האירוע.
ניתן לשאול את הילד:
ספר לי מה קרה? יש עוד משהו שאתה רוצה לספר לי?
מה אתה מרגיש? מה יכול לעזור לך?
5. **ידוע הורי הילד הנפגע**. בפגישה זו יקבלו ההורים מידע על האירוע, על מערך התמיכה בילד ועל אופן הטיפול באירוע, כמו כן יעודכנו בדבר חובת הדיווח לפקיד הסעד. ההורים יתבקשו לשמור על פרטיותם של הילדים המעורבים באירוע.

6. **דווח לפקידת סעד** בשיתוף או על ידי היועצת.

7. **ידוע הורי התלמיד הפוגע** על ידי היועצת ולאחר אישור פקידת הסעד .

8. קבלת החלטה עם יועצת והמפקחת על **קיום ועדה בין מקצועית**.

9. עבודה חינוכית עם כלל הילדים (לאחר היוועצות)